

Сергій Добржанський (м. Чернівці)

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

E-mail: dobrserg2128@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2443-3591>

Розвиток міського самоврядування Чернівців у другій половині XIX – на початку XX ст.

У статті проаналізовано специфіку функціонування органів самоврядування Чернівців у другій половині XIX – на початку XX ст.

Констатовано, що наслідком революційних подій 1848 р. стало скасування кріпосного права та виокремлення Буковини у коронний край. У середині XIX ст. у Чернівцях реалізовано значні економічні проекти: побудовано пивоварний завод, парову станцію, лікєро-горілочну фабрику та плиткову фабрику. У 1850 році була створена торгово-промислова палата. Невдовзі розпочав роботу телеграф (1855 р.), було побудовано Львівсько-Чернівецьку залізницю (1866 р.) та електростанцію (1895 р.), запрацював трамвай (1897 р.), а у 1895–1912 рр. – система водопостачання і водовідведення. Вже на початку XX ст. побудовано міський театр і залізничний вокзал. Завдячуючи міській владі, центр міста набув вигляду європейського міста, Чернівці стали називати «Малим Віднем». У 1895 році на підприємствах міста було зайнято понад 2500 працівників, у 1910 році тут працювало 2140 торговців і 1400 купців. Вказано, що в другій половині XIX – на початку XX століття Чернівці були центром одночасно українського та румунського національних рухів.

Проаналізовано особливості виборчого законодавства та етапи виборчого процесу. В його основі знаходився майновий і соціальний ценз. Вказано, що Статут 1864 р. значно розширив права міського самоврядування Чернівців. Окрему увагу зосереджено на функціональних обов'язках громадської ради і магістрату. Вони мали розпорядчо-наглядові та адміністративно-виконавчі функції відповідно. Натомість крайова влада наглядала за тим, щоб органи самоврядування не перевищували повноважень і не порушували законодавства. Негативною рисою розвитку Чернівців того часу була відсутність українського представництва у органах влади аж до початку XX ст. Проект 1912 р. відкривав гарні перспективи для розвитку самоврядування і поглиблення автономії. Однак, цей процес було перервано початком Першої світової війни.

Ключові слова: міське самоврядування, виборче право, міський статут, бургомістр, магістрат.

Serhii Dobrzhanskyi (Chernivtsi)

Candidate of Historical (Ph. D. in History), Associate professor,

Department of history of Ukraine,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

E-mail: dobrserg2128@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2443-3591>

The development of Chernivtsi urban self-government in the second half of XIX – early XX century

In the article it has been analyzed the specifics of the functioning of self-government bodies in the second half of XIX – early XX century.

The revolutionary events of 1848 led to the abolition of serfdom, the establishment of Bukovyna as a crown land. In the middle of the 19th century Chernivtsi experienced an upsurge in economic development: a brewery,

steam mill, distillery, and tile factory were built. In 1850 a chamber of commerce was established. Development was stimulated by the introduction of telegraph communications in 1855, the construction of the Lviv-Chernivtsi railroad in 1866, the building of an electric power station in 1895, the establishment of an electric streetcar system in 1897, and the introduction of a water-supply and a sewage disposal system in 1895–1912. At the beginning of the 20th century the city theater and the railway station were built. The center of the city acquired the appearance of a European city and was often referred to as «Little Vienna». In 1895 over 2,500 workers were employed in the factories of Chernivtsi, in 1910 there were 2,140 tradesmen and 1,400 merchants in the town. During the 19th and early 20th century, Chernivtsi became a center of both Ukrainian and Romanian national movements.

The peculiarities of electoral legislation and the stages of the election process have been analyzed. It was based on property and social qualifications. It was indicated that the Statute in 1864 significantly expanded the rights of Chernivtsi urban self-government. Particular attention has been focused on functional responsibilities of public council and magistrate. They had the regulatory with supervisory and administrative executive functions respectively. In return the regional authorities has supervised that the bodies of self-government has not exceeded powers and has not violated the law. The negative feature of the development of Chernivtsi at that time was the lack of Ukrainian representation in the authorities until the beginning of the twentieth century. The project in 1912 opened good prospects for the development of self-government and deepening autonomy. However, this process was interrupted by the start of the First World War.

Key words: Self-government, Election law, City Statute, Magistrate, Burgomaster.

Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яке у відповідності із основними засадами Європейської хартії місцевого самоврядування відбувається впродовж останніх років, передбачає проведення низки структурних змін, спрямованих на реалізацію децентралізації, розвиток інфраструктури, залучення громадськості до розробки управлінських рішень, забезпечення контролю за здійснення владних повноважень тощо. У відповідній концепції 2014 р. справедливо констатувалося, що існуюча система не задовольняла потреб суспільства, не забезпечувала створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації й захисту прав, надання населенню високоякісних і доступних послуг. Зважаючи на це, доцільно не лише враховувати зарубіжний досвід та здійснювати експертний аналіз, а й проводити історичні дослідження, спрямовані на врахування досягнень і помилок минулого. Відтак, пропонується розвідка має наукову та суспільно-політичну актуальність.

В історії міста Чернівці вирішальним і переломним стало приєднання Буковини до Австрії. Австрійці зробили місто адміністративним центром краю, розмістили тут органи військового, а потім окружного правління. Зви-

чайно, це сприяло розбудові міста і поставило на порядок денний формування органів міського управління. 1786 р. Чернівці отримали перший міський статут, укладений військовим очільником краю генералом К. Енценбергом. Згідно цього документу містом управляв громадський (міський) суд, який складався з міського судді та 4 радних. Вони обиралися терміном на 3 роки.

Після входження Буковини до складу Королівства Галичини і Володимирії управляти Чернівцями продовжував громадський суд. Але розвиток міста потребував удосконалення системи управління. В результаті активного наполягання тутешніх жителів 2 вересня 1832 р. Чернівцям було надано магдебурзьке право. Це стало важливим кроком у розвитку міського самоврядування, щоправда міський магістрат та міщанський комітет мали досить обмежені права. Як писав Р. Кайндль: «...надто великий вплив окружних та крайових властей та мале значення міщанського комітету залишалися й у подальшому гальмом у розвитку міста»¹.

Революція 1848–1849 рр. стала новою рубіжною датою для Чернівців. У октройованій (дарованій) конституції 4 березня 1849 р., яку підписав імператор Франц-Йосиф під тиском революційних подій, Буковину було відділено від Галичини і проголошено окремим коронним

¹ Кайндль Р. Історія Чернівців. – Чернівці, 2003. – С. 148.

краєм Габсбурзької імперії зі статусом герцогства. Чернівці відповідно стали столицею однієї з 15 областей Цислейтанії, що значно підвищило статус міста.

У цій же конституції було проголошено ряд нововведень щодо місцевого управління імперії. Зокрема, 33 параграф гарантував місцевим громадам право обирати своїх представників в органи самоврядування, самостійно приймати нових членів громади і управляти своїми справами, відкрито здійснювати фінансову діяльність, публічно проводити засідання своїх представників тощо². Ці положення було поглиблено в окремому тимчасовому законі для громад (громадському законі) від 17 березня 1849 р. У вступній частині цього документу декларувалося: «Основою вільної держави є вільні громади»³. Відтак громадам передавалося широке коло повноважень, які поділялися на природні і делеговані. Однак цей закон не вступив у дію, оскільки 31 грудня 1851 р. конституцію 1849 р. було скасовано, а в імперії встановлено неабсолютистський порядок.

Нові зміни в Австрії відбулися після публікації жовтневого 1860 р. диплому і лютневого патенту 1861 р., згідно з якими в державі відновлювався конституційний лад. 5 березня 1862 р. було прийнято закон, який фіксував засадничі правила для управління місцевими громадами⁴. У ньому визначалася їх сфера повноважень. Зокрема громади відповідали за безпеку особи і власності, розвиток місцевих доріг, мостів, нагляд за дотриманням стандартів мір і ваги, охорону здоров'я, нагляд за службовим порядком, нагляд за моральністю, догляд за убогими, нагляд за будівництвом і пожежною безпекою, заснування і утримання народних шкіл, залагодження суперечок між членами

громади за допомогою обраних мужів довір'я, публічні добровільні ліcitaції рухомого майна тощо.

У законі зазначалося, що будь-яка нерухомість повинна перебувати на обліку в громадах. У XXII статті закону 1862 р. про місцеві громади вказувалося, що столичні міста коронних земель, а також інші важливі міста та курорти отримують на основі крайових законів окремі статuti, які затверджуються імператором⁵.

На основі загальноімперського закону про місцеві громади і громадське самоврядування 14 листопада 1863 р. було затверджено «Громадський порядок для герцогства Буковина»⁶. Документ фіксував, що кожна громада з власними органами управління в місті, містечку чи селі, вважається місцевою громадою. Вказувалося, що декілька громад можуть об'єднатися, але тільки на добровільних засадах.

Імперський закон від 5 березня 1862 р. та крайовий закон від 14 листопада 1863 р. стали правовим фундаментом для розвитку місцевого самоврядування на Буковині. На підставі цих законів буковинським сеймом було прийнято закон, затверджений імператором Францом-Йосифом 8 березня 1864 р., який для Чернівців надавав окремий громадський статут⁷. Із цього часу в статистичних та інших документах місто фігурувало саме у цьому статусі. На початку XX ст. в Австрії нараховувалося 33 міста з окремими статутами⁸. На Буковині це були тільки Чернівці, в Галичині – Львів та Краків.

Статут Чернівців складався з трьох розділів і мав 109 статей. У першому розділі «Про територію міської громади і про членів громади» зазначалося, що громаду міста Чернівці становлять безпосередньо середмістя і передмістя Роша, Клокучка, Каличанка та Гореча⁹. У гро-

² Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1849. – Wien, 1850. – S. 154.

³ Ibid. – S. 203.

⁴ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich. – Jahrgang 1862. – IX. Stück. – Wien, 1862. – S. 36–41.

⁵ Ibid. – C. 41.

⁶ Gesetz und Verordnungs Blatt für das Gerzogthum Bukowina Jahrgang 1863. VII Stück.

⁷ Дневник законов та распоряжений для герцогства Буковины. – Рочник 1864. – Ч. II.

⁸ Werner O. Elemente europäischer Rechtskultur: rechtshistorische Aufsätze aus den Jahren 1961–2003. – Böhlau Verlag, Wien, 2003. – S. 698.

⁹ Дневник законов та распоряжений для герцогства Буковины. – Рочник 1864. – Ч. II. – С. 3.

маді розрізнялися її члени і чужинці. Перші поділялися на тих, хто належить до громади (відносились корінні жителі Чернівців) і міщан (ті, хто склали присягу). Міщанином могли бути чоловіки, які володіли власним господарством, мали пасивне і активне виборче право і ті, хто впродовж трьох років сплачував прямого податку не менше 20 гульденів щорічно.

Громада також мала право надавати австрійським підданам почесне громадянство, незалежно від того в якій громаді вони перебували. Обов'язковим було ведення запису її членів, із яким могли вільно ознайомитися інші. Членам громади гарантувалися рівні права і обов'язки. Чужинцями вважалися всі, хто проживав у місті, але до громади не належав. Їм не можна було забороняти проживати на території Чернівців.

Другий розділ статуту стосувався управління громадою¹⁰. Керівними органами були громадська (міська) рада і магістрат. Громадська рада мала розпорядчі і наглядові функції влади, а магістрат – адміністративні та виконавчі. На чолі обох органів стояв бургомістр.

Громадська рада обиралася членами чернівецької громади чоловічої статі. Брати участь у виборах мали право міщани і почесні міщани, а також, всі, хто платили від будинку або земельної ділянки не менше 5 гульденів податку в середмісті і 3 гульдени у передмісті, ті хто платили взагалі прямих податків у середмісті не менше 10 гульденів, а у передмісті – 6 гульденів, вище духовенство всіх конфесій, надвірні, державні, крайові урядники та урядники публічних фондів, адвокати, нотаріуси та лікарі, а також ті, хто здобули магістерський ступінь у навчальних закладах за межами краю, керівники та надучителі народних шкіл, а також директори, професори і вчителі середніх та вищих навчальних закладів та ін.

Виборчого права були позбавлені офіцери, які перебували на військовій службі, жінки, наймані працівники, помічники ремісників, ті, хто перебували під опікою, не мали сталого заробітку і не сплачували належного податку тощо. Також позбавлялися виборчого права притягнені до відповідальності за кримінальні злочини і бродяжництво.

Активним виборчим правом користувалися всі члени громади чоловічої статі, яким виповнилося 24 роки. Позбавлені нього (крім тих, хто не мав і пасивного виборчого права) були урядники і слуги громади, особи визнані винними в аморальності, звільнені від служби за дисциплінарні порушення.

Чернівецька громада поділялася на три виборчі округи. Перший становило середмістя Чернівців. Тут обиралося 45 депутатів громадської ради. До меж другого виборчого округу входило передмістя Роша, де обиралося 3 депутати. Третій – становили передмістя Калічанка, Клоучка і Гореча. Тут обирали 2 депутатів. Таким чином громадська рада складалася з 50 депутатів.

Право вибору можна було здійснювати тільки в одному виборчому окрузі. Належність до нього визначалася місцем сплати податку. Якщо виборець не потрапляв до жодного з виборчих округів за цим параметром, тоді він реалізовував своє виборче право за місцем проживання.

У першому окрузі виборці поділялися на три курії. У кожній з них вони забезпечували сплату третини прямих податків. Якщо виборці сплачували однакову кількість податків і були на межі входження в одну з курій, то перевага надавалася міщанину, а серед двох міщан – старшому за віком. Від кожної з курій обиралося 15 депутатів.

До першої виборчої курії першого виборчого округу належали (крім тих, хто потрапляли сюди за величиною сплаченого податку) почесні міщани, надвірні, державні, крайові та урядники публічних фондів, офіцери, які не перебували на службі за умови, що сплати не менше 30 гульденів прибуткового податку. Якщо ж ці категорії платили менше, то зараховувалися до другої курії. До неї також належали вищі священики, адвокати, нотаріуси, лікарі, директори і надучителі народних шкіл, директори, професори і вчителі вищих шкіл. Міщани, а також надвірні, державні, крайові та урядники публічних фондів, офіцери, які не перебували на службі і взагалі не сплачували прибутковий податок потрапляли до третьої курії. Другий і третій округи на виборчі курії не поділялися.

¹⁰ Дневник законов та распоряжений для герцогства Буковины. – Рочник 1864. – Ч. II. – С. 6–20.

За чотири тижні до виборів списки виборців по округах і куріях подавалися в ратушу і виставлялися там для публічного розгляду. Списки можна було оскаржити не пізніше, ніж за 8 днів до виборів. Комісія у складі бургомістра і чотирьох обраних членів громадської ради розглядала відповідні звернення. За 6 днів до виборів будь-які зміни у списках заборонялися.

Процедура виборів проводилася виборчими комісіями. Для кожного округу і курії створювалася окрема комісія з 5 осіб, яку призначав бургомістр. Як правило, її очолював член громадської ради. Спочатку обирали виборці третього виборчого округу, потім другого, потім перша курія, за нею друга і в кінці третя курія першого виборчого округу. Вибори в кожному окрузі і в кожній курії першого округу проводилися в окремі дні.

Кожен мав голосувати особисто. Для цього він повинен був прибути в призначений час у відповідне місце до комісії, де його записували у протокол. Кожен виборець записував у картку стільки прізвищ, скільки обиралося до громадської ради в його курії або окрузі. Після завершення терміну подачі карток комісія підраховувала подані голоси. Обраним вважався той, хто отримав абсолютну більшість голосів. У разі, коли декілька претендентів набрали однакову кількість голосів передбачався другий тур голосування.

Обраний до громадської ради не мав права відмовитися від вибору без поважної причини. У разі відмови, міська рада мала право оштрафувати цю особу на суму до 100 гульденів. Виняток становили священики, учителі, урядники різних рівнів, військові дійсної служби, особи старші 60 років, особи, які вже двічі обиралися до міської ради, за станом здоров'я і ті, хто впродовж року часто відлучався з громади. До громадської ради обирали на чотири роки. Кожних два роки половина членів громадської ради переобиралася. Перший раз, цю половину переобирали за жеребкуванням.

Громадська рада обирала зі свого складу бургомістра. У виборах повинно було брати участь не менше $\frac{3}{4}$ членів міської ради. Обраним, вважався той, хто набрав абсолютну кількість голосів. У разі однакової кількості голосів

передбачався другий тур. Якщо ж і у другому турі претенденти набирали однакову кількість голосів, бургомістра визначали за жеребкуванням.

Цю посадову особу також обирали на 4 роки, а віце-бургомістра – на 2 роки. Обрання бургомістра затверджував імператор. Члени громадської ради працювали на громадських засадах, бургомістр і віце-бургомістр отримували заробітну плату.

Як уже зазначалося, адміністративним і виконуючим органом громади був магістрат. Він складався з бургомістра, віце-бургомістра, чотирьох міських радників, а також необхідного персоналу урядників і слуг. Міські радники обиралися з членів громадської ради і переобиралися кожні два роки. Громадська рада встановлювала міським радникам жалувannya.

Третій розділ статуту стосувався сфери компетенції міської громади та її органів самоврядування¹¹. Як і в законах про місцеве самоврядування 1862 і 1863 рр. коло дій міської громади поділялося на самостійне і перенесене. До першого входило управління міським господарством, нагляд за безпекою особи і власності, утримання доріг, площ, мостів, безпека пересування на дорогах і по воді, нагляд за торгівлею, стандартами мір і ваги, охорона здоров'я, нагляд за слугами і робітниками, нагляд за будівництвом, протипожежна охорона, розвиток початкових (народних) та середніх шкіл, розв'язання суперечок обраними з членів громади мужаами довір'я, утримання поліції, добродійних закладів, міщанського шпиталю та ін.

Повноваження громади включали нагляд за дотриманням загальноімперських та крайових законів, за справами політичного управління тощо. На громадську (міську) раду покладався обов'язок захищати інтереси громади. Вона повинна була дбати про рухоме і нерухоме майно громади, формувати прибуткову і видаткову частини бюджету міста, дбати про покриття дефіциту, публікувати бюджет. Громадська рада мала право запроваджувати додаткові (до прямих і прибуткових) податки.

До повноважень громади належав також вибір бургомістра, його заступника і міських

¹¹ Дневник законов та распоряжений для герцогства Буковины. – Рочник 1864. – Ч. II. – С. 20–36.

радників, надання права власності, права міщанства і звання почесного міщанина, визначення кількості урядників і громадських слуг, встановлення розміру їхнього жалування, подання петицій від імені громади. Громадська рада мала право встановлювати свої приписи до виконання, а за їх порушення – карати штрафом розміром до 25 гульденів або арештом до 5 днів.

Засідання громадської ради проводив бургомістр або його заступник. Вони повинні були відбуватися публічно, але в окремих випадках за рішенням бургомистра або за пропозицією 5 членів ради могли проходити в закритому режимі.

Стосовно магістрату зазначалося, що він виконував всі ухвали громадської ради. На нього покладался обов'язок готувати проект бюджету міста і подавати його на розгляд громадської ради за три місяці до початку адміністративного року. Магістрат наглядав за громадськими касами і добродійними закладами, контролював торгівлю та виконання приписів щодо її ведення, стежив за отриманням громадських прибутків, утримував поліцію.

Органи міського самоврядування перебували під контролем вищих інстанцій. Зокрема крайовий сейм через виділ наглядав, щоб міський маєток і добро громади перебували в належному стані. Виділ сейму мав право вимагати звіт від органів самоврядування про стан справ і надсилати своїх комісарів для вивчення цих питань. Окремі питання, зокрема щодо продажу нерухомості вартістю понад 10 тис. гульденів, отримання позики, якщо вона перевищувала міські доходи, можна було вирішувати тільки з дозволу буковинського сейму.

Крайова влада повинна наглядала за тим, щоб органи міського самоврядування не перевищували повноважень і не порушували існуючі закони. Уряд мав право розпустити міську раду. У такому випадку впродовж 6 тижнів мали призначатися нові вибори. На цей час працював тимчасовий магістрат у складі п'яти міських

радників на чолі з головою. Зміни до статуту мав право вносити крайовий уряд.

Таким чином, Статут 1864 р. значно розширював права міського самоврядування Чернівців. Воно здійснювалося на відносно демократичних засадах, однак в основу виборчої системи було покладено величину сплати податків (майновий ценз), а також належність до певних привілейованих соціальних груп (соціальний ценз). Це обмежувало доступ до самоврядування широких верств біднішого населення Чернівців. Міська рада і міський магістрат на чолі з бургомістром мали широкі повноваження, але в окремих питаннях перебували під контролем Буковинського сейму, крайового президента і крайового правління, а також уряду. Тим не менше, статут відкривав широкі можливості для реалізації міського самоврядування і вирішення питань економічного та соціального розвитку міста.

До кінця XIX ст. до статуту двічі вносилися зміни. Перший раз у 1868 р. у зв'язку з ухваленим законом від 20 вересня 1868 р., згідно якого чужинців (не членів громади) почали називати співучасниками громади (*Gemeindegensossen*). Їм надавалося активне і пасивне виборче право при виборах до громадської ради на тих самих засадах, що і членам громади. В залежності від сплати податку або наявних привілеїв вони включалися до однієї з трьох виборчих курій середмістя Чернівців¹². Друга зміна відбулася відповідно до закону від 1 березня 1874 р., за яким вводилася посада другого віце-бургомистра¹³. Він ставав членом магістрату тільки тоді, коли заміщав бургомистра.

Загалом, Статут Чернівців загалом давав можливість ефективно управляти містом. Підтвердженням цьому може бути те, що в другій половині XIX – на початку XX ст. населений пункт швидко зростав, розвивалася інфраструктура, велося інтенсивне будівництво адміністративних та житлових споруд. За період з 1869 по 1910 р. населення місто зросло з 33 884 до 85 458, тобто більш ніж у 2,5 рази¹⁴.

¹² Дневник законов та распоряжений для герцогства Буковины. – Рочник 1868. – Ч. XII. – С. 12–13.

¹³ Там же. – Рочник 1874. – Ч. V. – С. 9–12.

¹⁴ Orts-Repertorium des Herzogtums Bukowina. Auf Grundlage der Volkszählung vom 31 Dezember 1869 bearbeitet. – Czernowitz, 1869. – S. 3; Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina. – Czernowitz, 1913. – Heft XVII. – S. 56–57.

Однак, на початку XX ст. ситуація змінилася. На Буковині було проведено цілу низку реформ, зокрема змінено виборчий закон щодо виборів до Буковинського сейму, ухвалено новий громадський статут для сільських громад та новий виборчий закон для органів громадського самоврядування. Все це стимулювало обговорення необхідності змін статуту Чернівців. Особливо активно за це виступали українці та румуни. Більшість жителів Чернівців цих етнічних груп належали до бідніших верств населення і тому мали невелике представництво в громадській раді Чернівців. Між тим, чисельність українців і румунів серед жителів Чернівців поступово зростала. У 1910 р. в Чернівцях проживало 41 360 німців і євреїв, 15 254 українців, 13 440 румунів, 14 893 поляків¹⁵. Отже, німці і євреї становили 48,4%, українці – 17,9%, румуни – 15,7%, поляки – 17,4%.

У міській раді українці довгий час взагалі не мали представництва, потім мали двох депутатів і тільки у 1910 р. вибороли 4 місця для своїх представників. Це не давало можливості впливати на ухвалення рішень і викликало незадоволення, про що неодноразово заявляли українські представники. Зокрема, 22 травня 1910 р. українське політичне товариство «Руська рада» скликало віче в Українському народному домі, на якому обговорили недоліки управління Чернівцями. З великою промовою виступив секретар товариства Остап Луцький. Він звинуватив міську раду в тому, що вона витрачає великі суми грошей на непотрібні речі, вказав на неефективне ведення обліку нерухомого майна та земель, несвоєчасне оприлюднення бюджету на наступний рік і виділення занадто великих коштів на утримання адміністративного апарату тощо¹⁶.

Зважаючи на це, українці, а разом із ними і румуни та деякі представники інших етнічних груп, вимагали змінити статут Чернівців, за-

провадивши при виборах міської ради національні курії, на зразок виборчого закону до Буковинського сейму. Тутешня адміністрація загалом погоджувалася на такі зміни. Вже в січні 1910 р. було запропоновано перший варіант зміненого статуту. Передбачалося збільшити кількість членів міської ради до 70. Місто в кожній національній курії створювало один виборчий округ, а виборці поділялися на 4 групи (кола) за майновим станом. У результаті німцям і євреям припадало 42 місця (25 євреїв і 17 німців), українцям 10, румунам і полякам по 9¹⁷. Пізніше було вирішено збільшити кількість членів міської ради до 72, установивши представництво румунів і поляків також по 10.

Цього ж року Буковинський сейм затвердив новий статут, однак він був повернутий на доопрацювання. Слід віддати належне депутатам сейму, які оперативно внесли поправки в проект і вже 21 жовтня 1912 р. Буковинський сейм повторно ухвалив новий статут для Чернівців¹⁸ і окремо новий виборчий закон для органів міського самоврядування міста¹⁹. У цих актах зазначалося, що виборче право поширювалося на всі верстви міського населення, однак зберігалися майнові курії (виборчі кола). У середмісті їх було 4, у передмісті – 2. Громадська рада мала створити виконавчий комітет (магістрат), до якого входили бургомістр, 4 віце-бургомістра і 9 радних. Кожна з основних національностей повинна була мати одного віце-бургомістра. Щодо радних, то 6 з них обиралися від німецько-єврейської курії і по одному від решти національних курій. В національних куріях і виборчих колах запроваджувалося пропорційне виборче право²⁰. За вимогою тодішнього віце-бургомістра С. Вайсельберга збільшувалася кількість мандатів до міської ради від середмістя і зменшувалася від передмість.

¹⁵ Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina. – Czernowitz, 1913. – Heft XVII. – S. 56–57.

¹⁶ Віче чернівецьких русинів // Народний голос (Чернівці). – 1910. – 25 травня.

¹⁷ З Чернівецької міської ради // Народний голос (Чернівці). – 1910. – 27 січня.

¹⁸ Stenographische Protokolle des Bukowiner Landtages der zweiten Session der elften Wahlperiode, 1912. – Czernowitz, 1912. – Beilage 266. – S. 2–37.

¹⁹ Там само. – С. 38–56.

²⁰ Чернівецька виборча реформа // Нова Буковина (Чернівці). – 1912. – 27 жовтня.

Характерно, що значна частина депутатів міської ради виступила проти таких змін. На засіданні 22 жовтня 1912 р. навколо питання оновлення статуту розгорілися гострі дебати, після яких 23 депутати ухвалили протест проти дій Буковинського сейму²¹. Можливо це вплинуло на центральні органи влади, бо до початку Першої світової війни новий статут м. Чернівців так і не був санкціонований імператором.

Таким чином, у другій половині XIX – на початку XX ст. місто Чернівці управлялося окремим статутом, затвердженим імператором.

Статут відкрив широкі можливості для розвитку управління містом, хоча й зберігалася правова перевага заможних верств та окремих привілейованих груп жителів міста над менш заможними. Розвиток міста як багатонаціонального центру поставив на порядок дня нові завдання щодо задоволення потреб окремих національних груп. Проект 1912 р., ухвалений Буковинським сеймом, відкривав непогані перспективи для розвитку міського самоврядування і поглиблення автономії міста. Однак, цей процес було перервано початком Першої світової війни.

References

1. Kaindl, R.F. (2005). *Istoriia Chernivtsiv vid naidavnishykh chasiv do sohodennia, prysviachena 60-litnomu yuvileiu pravlinnia Yoho Velychnosti Tsi-saria Frantsa Yosyfa I, v pam'iat pro pershu dokumentalnu zghadku pro misto Chernivtsi 500 rokiv tomu*. Chernivtsi: [b. v.]. [in Ukrainian].

2. Werner, O. (2003). *Elemente europäischer Rechtskultur: rechtshistorische Aufsätze aus den Jahren 1961–2003*. – Böhlau Verlag, Wien. [in English].

²¹ Чернівецька виборча реформа // Нова Буковина (Чернівці). – 1912. – 27 жовтня. S. 56–57.